

FRANCUSKI NAZIVI TIPOGRAFSKIH VELIČINA U HRVATSKOM JEZIKU

FRENCH TYPOGRAPHY TERMS IN CROATIAN LANGUAGE

Biljana Stojaković

Tehničko veleučilište u Zagrebu, Vrbik 8, Zagreb, Hrvatska

Sažetak

U ovom radu se utvrđuje francusko porijeklo nekih naziva tipografskih veličina u hrvatskom jeziku. Istražuju se semantičke promjene koje francuske posuđenice trpe na svome putu od jezika davatelja do jezika primatelja. Modeli nekih galicizama koji su dio hrvatskog tipografskog nazivlja smatraju se u francuskom jeziku zastarjelim i nisu više u uporabi. Također se utvrđuje se značajan utjecaj njemačkog jezika kao jezika posrednika u posuđivanju ovog specifičnog tipografskog nazivlja.

Ključne riječi: *tipografska veličina, model, galicizam, semantička promjena, jezik posrednik*

Abstract

The linguistic analysis that was carried out has shown that certain typographic units in the Croatian language originated in the French language. Those loan words have suffered certain semantic changes on their way from the source language to the receiving language. Models that some gallicisms are based on and which are a part of the Croatian typography terminology are considered archaic in French and are not in use any more. The influence of German as an intermediary language has also been strongly emphasized.

Keywords: *typographic unit, model, gallicism, semantic change, intermediary language*

1. Uvod

1. Introduction

Jezično posuđivanje je proces koji se odvija kad bilingvni govornik reproducira uzorak jednog jezika u drugome [1]. Bloomfield [2] razlikuje tri oblika jezičnog posuđivanja: kulturno posuđivanje (*Cultural borrowing*) [3], intimno posuđivanje (*Intimate borrowing*) i dijalektno posuđivanje (*Dialect borrowing*). U kulturnom posuđivanju preuzimaju se strane riječi kako bi se njima označili pojmovi, proizvodi i tehnologije preuzeti iz drugih kultura. Ovo se događa u prvoj fazi posuđivanja, dok još ne postoji domaća riječ koja bi označila preuzeto. Nakon adaptacije na fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj razini tuđice se integriraju u sustav jezika primatelja i postaju posuđenice. Strana riječ, tj. replika najčešće ulazi u jezik primatelj u značenju koje je suženo u odnosu na značenje modela, koji predstavlja riječ u obliku u kojem je upotrebljavaju izvorni govornici jezika davatelja.

2. Hrvatske replike francuskih modela

2. Croatian replicas of French models

U hrvatskom jeziku postoji određeni broj riječi, tj. termina koji označavaju tipografske veličine prema Didotovom sustavu [4] i koje, etimološki gledano, dolaze iz francuskog jezika. Međutim, ti galicizmi [5] nisu došli u hrvatski jezik izravno, nego preko jezika posrednika [6], uglavnom njemačkog jezika. Naime, tiskarske tehnologije su počele pristizati u Hrvatsku već u sedamnaestom stoljeću [7]. Dolazeći s njemačkog govornog područja, bile su popraćene tiskarskim nazivljem preuzetim iz njemačkog jezika. S druge strane, njemački jezik je posudio francuske riječi kako bi njima označio određene tipografske veličine.

Kako postoje sumnje u moguće odudaranje u značenju replike u službi tipografskog termina u odnosu na ukupno značenje modela, analizirali smo termine na semantičkoj razini.

Francuski model [8]	Njemačka replika [9]	Hrvatska replika- galicizam [10]
brillant	der Brilliant	briljant
diamant	der Diamant	dijamant
perl	die Perl	perl
nompaille/nonpaille	die Nonpaille	nonparel
colonel	die Kolonel	kolonel
petit	die Petit	petit
bourgeois	die Borgis	borgis
garamond	die Garmond	garmond

3. Semantičke promjene u jezičnom posuđivanju

3. *Semantic changes in language borrowing*

Uzroci promjenama značenja riječi vezuju se uz lingvističke, povijesne, društvene i psihičke čimbenike [11, 12]. Posuđivanje stranih riječi jedan je od načina obnavljanja leksika nekog jezika [13], ali pri tome se nužno događaju i promjene u značenju riječi. Posuđenice nužno trpe veće ili manje promjene značenja: suženje, proširenje i pomak značenja [14].

Pri ulasku u sustav jezika primatelja strana riječ se nužno adaptira na fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj razini prije konačne integracije. U tom procesu riječ trpi sljedeće značenjske promjene [15]:

a) promjene u semantičkoj ekstenziji: nulta semantička ekstenzija (ovaj oblik semantičke promjene javlja se kad značenje replike ostaje nepromijenjeno nakon integracije u sustav jezika primatelja), suženje značenja (suženje u broju i u polju) i proširenje značenja (proširenje u broju i u polju)

b) elipsa

Elipsa je semantička promjena koja se javlja kao oblik promjene značenja i u okviru jednog jezika i u jezičnom posuđivanju, npr. eliptični oblik anglizma: *basket ball* > basket (zbog djelovanja elipse u hrvatskom jeziku, promijenjeno je značenje engleske riječi *basket*).

c) metonimija

Metonimija [16] je značenjska pojava koja se u procesu jezičnog posuđivanja odnosi na sljedeće pojave:

a) imenovanje izuma i otkrića prema njihovim autorima (npr. *decibel*)

b) imenovanje predmeta ili proizvoda na osnovi imena područja, pokrajina ili gradova gdje su ti predmeti ili proizvodi nastali (npr. *šampanjac* prema nazivu francuske pokrajine *la Champagne*).

d) pejorizacija i amelioracija značenja

Pejorizacija se javlja tek u sekundarnoj adaptaciji [17], tj. kad je replika potpuno integrirana u sustav jezika primatelja. Filipović navodi primjer engleske posuđenice *najlon*, koja je u sekundarnoj adaptaciji doživjela osim proširenja značenja (plastika) i pogoršanje značenja: najlon-hotel, najlon-plaža, najlon-mentalitet [18].

4. Rezultati analize semantičkih promjena galicizama koji označavaju tipografske termine

4. *Results of a research conducted into semantic changes of gallicisms in the Croatian typography terminology*

4.1. Promjene u semantičkoj ekstenziji

4.1. *Changes in semantic extension*

U prikazu promjena semantičke ekstenzije galicizama koji označavaju tipografske veličine koristili smo metodološki predložak koji je Rudolf Filipović osmislio i koristio u analizi adaptacije anglizama pri ulasku u hrvatski jezik.

- BRILLANT, n.m.
n(3) (broj značenja modela)

briljant^{d (nj)} (utjecaj jezika posrednika)
IS_{1n}(≠ 2.) = brušeni dijamant (u primarnoj adaptaciji došlo je do suženja u broju značenja modela – preuzeto je samo drugo značenje modela)

IIS₂ = svaki dragi kamen; *tipogr.* pismovna veličina od 3 tipografske točke (u sekundarnoj adaptaciji došlo je do proširenja u broju značenja modela).

≠

[preko njem(der) *Brillant* dragulj; *tipogr.* pismovna veličina od 3 tipografske točke]

Kako francuski model *brillant n.m.* ne sadrži značenje tipografske veličine, zaključujemo da je u njemačkom jeziku došlo do proširenja značenja te riječi. Hrvatski jezik je iz njemačkog preuzeo riječ *briljant* zajedno s proširenim značenjem.

DIAMANT, n.m.
n (4)

dijamant^{d(nj)}

IS_{1n} (≠ 1.) = najtvrdi, najsjajniji i najdragocjeniji kamen;

IIS₂ = *tipogr.* pismovna veličina od 4 tipografske točke

[preko njem (der) *Diamant* dragulj; *tipogr.* pismovna veličina od 4 tipografske točke]

Kako francuski model *diamant n.m.* ne sadrži značenje tipografske veličine, zaključujemo da je u njemačkom jeziku došlo do proširenja značenja te riječi. Hrvatski jezik je iz njemačkog preuzeo riječ *dijamant* zajedno s proširenim značenjem.

PERLE, n.f.
n (5)

perla^{d(nj)}

IS_{1n} (≠ 1., 4.) = zrno bisera; prenes. nešto ili netko jedinstven u svojoj vrsti

perl

IIS₂ = *tipogr.* pismovna veličina od 5 tipografskih točaka

[preko njem. (die) *Perle*; biser; die *Perl*: *tipogr.* pismovna veličina od 5 tipografskih točaka]

Kako francuski model *perle n.f.* ne sadrži značenje tipografske veličine, pa zaključujemo da je u njemačkom jeziku došlo do proširenja značenja te riječi. Hrvatski jezik je iz njemačkog preuzeo riječ *perl* zajedno s proširenim značenjem.

U francuskom jeziku se koristi sasvim drugi termin za označavanje iste tipografske veličine: *parisienne*. Taj termin se prvotno upotrebljavao i u njemačkom, pa je vjerojatno tako i dospio u hrvatski jezik. U današnjem njemačkom, kao i hrvatskom, njegova uporaba smatra se zastarjelom.

- PARISIEN, IENNE n.
n(1)

Parižanin, Parižanka

I S₀ = stanovnik Pariza ili osoba rođena u Parizu

Parisienne^{d(nj)}

II S_{2n} = *parisienne tipogr. zast.* – pismovna veličina od pet tipografskih točaka; vrsta tkanine sa sitnim dezenom; jedna francuska revolucionarna pjesma iz 1830. godine

[preko njem (die) *Parisienne* metalnim nitima protkana svilena tkanina; *tipogr.* vrsta slova; francuska revolucionarna pjesma iz 1830. god.]

-NOMPAREILLE/NONPAREILLE
n(4) [19]

nonparel^{d(nj)}

IS_{1n} (≠ 4.) = pismovna veličina od 6 tipografskih točaka

[preko njem (die) *NonPareille tipogr.* pismovna veličina od 6 tipografskih točaka]

Francuski model *nompareille/nonpareille, n.f.* nekad se upotrebljavao i u značenju navedene tipografske veličine. U tom značenju je i preuzet u njemački jezik, a nakon toga i u hrvatski.

U današnjem francuskom njegova uporaba u ovom značenju smatra se zastarjelom, pa se radije koristi termin *corps six*. [20]

- COLONEL, ELLE n.
n (2)

kolonel^{d(nj)}

I S_{1n} (≠ 1.) = pukovnik
(preko tal *colonnello*, pukovnik)

II S_{2n} = *tipogr.* pismovna veličina od 7 tipografskih točaka

[preko njem (die) *Kolonel*, pismovna veličina]

Francuski model *colonel, elle, n.* preuzet je u hrvatski jezik u značenju pukovnik. U primarnoj adaptaciji riječ je prihvaćena u suženom značenju, vjerojatno preko talijanskog jezika. Međutim, u sekundarnoj adaptaciji galicizam kolonel počeo se upotrebljavati u još jednom značenju: vrsta tipografskog slova. To značenje galicizam kolonel vjerojatno je preuzeo iz njemačkog jezika u kojem ima isto značenje.

Francuski model *colonel, elle, n.* ne sadrži značenje tipografskog termina. Umjesto njega u francuskom se koristi termin *mignonne* [21].

- BOURGEOIS, OISE n.
n (7)

buržoa, buržoaz

buržuj^{d(rus)}

I S_{1n} (≠ 3., 4., 5.) = stanovnik grada u feudalno doba, *poigrd* bogataš; pripadnik buržoaske klase [22]

buržuj^{d(rus)}

II S_{2f} (≠ 5.) = eksploator (preko ruskog *буржуй*, pejorativna upotreba)

izv buržujka *žen.* < rus. *буржуйка*

borgis

II S_{2n} = *tipogr.* pismovna veličina od 9 tipografskih točaka

[preko njemačkog (die) *Borgis* - pismovna veličina od 9 tipografskih točaka]

Galicizam *buržuj* preuzeo je u primarnoj adaptaciji 3 od ukupno 7 značenja francuskog modela *bourgeois, oise, n.* U sekundarnoj adaptaciji taj galicizam je pod utjecajem ruskog jezika doživio proširenje značenjskog polja, a pod utjecajem njemačkog jezika povećanje broja značenja.

Francuski model *bourgeois, oise, n.* ne sadrži značenje tipografskog termina. Umjesto njega u francuskom se koristi termin *petit romain*. Termin *gaillarde* se koristi za obilježavanje približne tipografske veličine od 8,5 tipografskih točaka.

4.2. Elipsa

4.2. Elypsis

Galicizam *petit* koji označava tipografsku veličinu od 8 točaka eliptični je oblik francuskog termina *petit-texte*. Pretpostavljamo da je hrvatski galicizam zapravo replika njemačkog termina *die Petit*. Dakle, u ovoj semantičkoj promjeni došlo je do potpunog pomaka u značenju francuske riječi *petit*, koja ne sadrži značenje tipografske veličine [23].

4.3. Metonimija

4.3. Metonymy

- GARAMOND, n.m.
n [1]

garamond

I S₀ = *tipogr. zast.* pismovna veličina od 10 tipografskih točaka [24]

[preko njemačkog (die) *Garmond* pismovna veličina od 10 tipografskih točaka]

Ovaj francuski termin je nastao prema imenu Claudea Garamonta. Pretpostavljamo da je hrvatski jezik preuzeo ovaj metonimijski naziv iz njemačkog jezika (*die Garmond*). U francuskom jeziku se danas koristi termin *philosophie, n.f.* kako bi se označila spomenuta tipografska veličina.

5. Zaključak

5. Conclusion

U hrvatskom tipografskom nazivlju postoje termini koji potječu iz francuskog jezika. Te riječi su pri adaptaciji i integraciji u sustav hrvatskog jezika pretrpjele sljedeće promjene na semantičkoj razini: promjene u semantičkoj ekstenziji, promjene značenja zbog djelovanja elipse u jeziku primatelju i promjena značenja zbog metonimijskog pomaka. Promjene u semantičkoj ekstenziji odnose se prvenstveno na proširenje značenja u odnosu na značenje francuskog modela. Analiza je pokazala utjecaj njemačkog jezika kao jezika posrednika na formiranje značenja svih galicizama koji označavaju tipografske veličine u hrvatskom jeziku.

6. REFERENCE

6. REFERENCES

- [1] Haugen, E. (1950), The Analysis of Linguistic Borrowing, Language 26
- [2] Bloomfield, L. (1933), Language, Holt, Rinehart & Winston
- [3] Sapir, E. (1953), Le Langage, Payot-Paris
- [4] Mesaroš, F. (1981), Tipografsko oblikovanje, Viša grafička škola u Zagrebu
- [5] [18] Filipović, R. (1990), Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku, JAZU, ŠK, Zagreb
- [6] [15] [17] Filipović, R. (1986), Teorija jezika u kontaktu, JAZU, ŠK, Zagreb
- [7] Klaić, V. (1922), Knjižarstvo u Hrvata, S. Kugli, Zagreb, 1922.
- [8] Le Nouveau Petit Robert (1996), Dictionnaires Le Robert
- [9] Wahrig Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann Lexicon - Verlag, 2000, Wörterbuch Deutsch & Fremdwörter – Buch, Friedhelm Hübner/Bassermann
- [10] [22] Klaić, B. (1978), Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice. Zagreb. Nakladni Zavod Matica Hrvatske

- [11] Meillet, A. (1921), Linguistique historique et linguistique générale, Paris
- [12] Baylon, Christian & Fabre, Paul. (1978) La Sémantique : avec des travaux pratiques d'application et leurs corrigés. Paris: Editions Ferdinand Nathan. (SM)
- [13] [14] Vendryes, J. (1968), Le Langage : Introduction linguistique à l'histoire Poche
- [16] Filipović, R., (1992), Metonimija u funkciji formiranja anglicizama u europskim jezicima, Suvremena lingvistika, 34/2, Zagreb
- [19] Dictionnaire de l'Académie française, 4th Edition (1762)
- [20] Dictionnaire de L'Académie française, 8th Edition (1932-5)
- [21] Bauer, F. (1929), Die Normung der Buchdrucklettern. Schrifthöhe, Schriftkegel und Schriftlinie in ihrer geschichtlichen Entwicklung, Verlag des Deutschen Buchgewerbevereins
- [23] Le Grand Robert de la langue française (1990), Le Robert, Paris
- [24] Grand Dict. Universel Du Xixe Siecle: Francais, Historique, T. 5 Contre-Czyz (Ed.1866-1877)

AUTORI · AUTHORS

Biljana Stojaković - nepromjenjena biografija nalazi se u časopisu Polytechnic & Design Vol. 5, No. 3, 2017.

Korespodencija
bstojakovic@tvz.hr